

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Павло  
Загребельний



# РОКСОЛАНА

Харків  
«ФОЛІО»  
2023

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)





---

КНИГА ПЕРША  
ВОЗНЕСІННЯ

---



[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)



## М О Р Е

О біле каміння серце посічу...

*П. Тичина*

Назвали його Чорним, бо чорна доля, і чорні душі на ньому, і діла теж чорні. Кара Деніз — Чорне море.

*На Чорному морі на білому камені  
Ясенький сокіл жалібно квилить-проквіляє.  
Смутно себе має, на Чорне море спільна поглядає.  
Що на Чорному морю недобре ся починає.  
Що на небі усі звізди потьмарило,  
Половину місяця в хмари вступило,  
А із низу буйний вітер повіває,  
А по Чорному морю супротивна хвиля вставає...*

Не вставала злоспротивна хвиля проти турецької кадриги<sup>1</sup>, море було тихе, вітер починався щодня по заході сонця, дув цілу ніч з берега, але вода лиш злегка брижилася від нього, на ранок залягала мертвота на водах і в повітрі, лиш по обіді війне свіжий вітерець, повертає за сонцем, мовби женеться за ним, і вмирає надвечір разом із сонцем.

Кадрига скрадалася уздовж берега, не відважуючись пускатися на широкий простір цього переповненого водою

---

<sup>1</sup> Кадрига — галера.

великих слов'янських рік моря, непроглядного у глибинах, таємничо-непрístupного, чорного, як шайтан. Кара деніз...

Три вітрила — одне червоне, два зелені — ледь напналися. Кадригу гнали вперед своїми веслами галерники. На двадцяти шести лавках по чотири гребці, голі до пояса, бригоголові, забиті в кайдани, прикуті до товстезного ланцюга, що лежав змійовим валом уздовж дна кадриги. Ні випростатися, ні змінити місце. Спали і їли позмінно на своїх лавицях, хвилі били в них, сонце пекло, вітер рвав тіло, піт заливав очі, уздовж помосту, прокладеного над галерниками, бігав з канчуком євнух-потурнак — ключник, схожий на старого вола, євнух, наділений силою теж ледве не волячою, у високій чалмі, в розхристаному шовковому халаті, тряс жирними грудьми, кричав, аж пінився, підганяв гребців, а вони й самі за кожним помахом весел, мовби кидаючи в прокляту воду не лише весла, а й усю свою силу, видихали з себе дико, ненависно: «Г-гик! Р-рик! Г-гик! Р-рик!»

*Хоча й би синєє море розіграло,  
Хоча й би турецький корабель розірвало...*

На демені-кормі напнуто від сонця й негоди прихисток із смугасто-білого з синім єгипетського полотна. Старий Сінам-ага, страждаючи від хворощів, втомлено споглядає шістьох вродливих чорнооких молодих жінок, скованих до купи за шиї. Всіх їх заповнено, викрадено, у двох одібрано цицькових дитяток, усіх продано на невільничому торзі в Кафі, майже нагих кинуто на кадригу (хай свіжий вітер Кара денізу золотить їхні молоді вабливі тіла), скуто залізом, щоб порятувати од відчаю і від нечестивих спроб заповідати собі смерть у хвилях. Кадрига скрадається понад

берегами, береться далі й далі на південь — до благословених земель Анатолії, до Богазічі-Босфору, до священного Стамбула, де цих молодих чужинок уже ждуть у солодких гаремах. Сказано в поета: «Бери частіше нову жону, щоб для тебе завжди тривала весна. Старий календар не годиться для нового року». Спочивають втомлені метушнею і недосконалістю світу старі очі Сінам-аги на гнучких білих тілах бранок. І хоч негоже правовірному споглядати жіночу гріховну наготу, та хай втішаться бодай очі старого Сінам-аги подорожнім видовищем слов'янських рабинь, коли вже тіло немічне. Сказано-бо: «Аллах хоче полегшити вам; адже сотворений чоловік слабим».

Були чи й не були шість бранок для старого Сінам-аги, може, й узяв їх на кадригу хіба що для спочинку очей своїх. Віз же до Стамбула, на славетний Бедестан, де продаються найдорожчі раби під місяцем, молоде білотіле дівча з волоссям у золоті червонім, ніби у вогні тогосвітнім, п'ятнадцятилітнє, зухвале, неупокорене і — о всемогутність Аллаха єдиного й милосердного — розсміяне та безжурне!

Дівча не скуте залізом, не прикуте ні до кадриги, ні до нещасних своїх подруг, не світить воно нагим тілом, а завинуте дбайливо в шовки, щоб тіло його не втратило ніжності, жилавий євнух-суданець, втаємничений у незбагненне мистецтво давнього Мисру<sup>1</sup>, натирає дівча якимись пахощами, намащує, розчісує його золоті коси, а воно то пустотливо підставляється під те чужинське пещення, то випручується і летить до облавка кадриги, так ніби міриться втонути, і Сінам-ага, мінячись од люті, тупотить ногами, тонко верещить на євнуха, насилаючи на нього найстрашніші кари

---

<sup>1</sup> Миср — арабська назва Єгипту.

земні й небесні за недогляд, а дівча вистрибує-витанцьовує понад облавком, ще більше дратуючи старого агу, ще й при-співує про свій ніби намір утопитися:

*Нехай шуки їдять руки,  
А плотиці — біле лице,  
Нехай нелюб не любить,  
Біле лице не цілує.  
Нехай пісок очі точить,  
Нехай нелюб не волочить...*

— Настасю, не ятри душу! — стогнуть бранки.

Тоді золотокосе дівча заводить тужливої, такої, що й Сі-нам-ага, навіть не розуміючи мови, схилиє голову на тонкій зморшкуватій шиї і задумується тяжко про свою спровиненість перед Аллахом.

*Ой повій, вітроньку, да з-під ночі,  
Да розкуй мої да руки-ніженьки,  
Ой повій, вітроньку, з-під темної ночі  
Да на мої ж да на карії очі...*

Гори підступають до самого моря, насторожено височать над водою. Море зазирає у темні ущелини, в широкі гирла річок і струмочків, у хащі й ліси на схилах. Тоді довго тягнеться уздовж берега пласка рівнина, утворена тисячолітніми виносками каламутних рік, на яких давні греки шукали колись золоте руно. Тяжка путь кадриги впирається у суворі гори Анатолії, що здіймаються високо під небесами за смугою круглих горбів, піщаних кіс і пасовиськ. На вузьких смужках землі пасуться коні, росте якийсь хліб, тоді гори підходять до самого моря, гострі, скелясті, мертві, за

ними — безмежний сніговий хребет, холодний, як безнадія, холодом смерті віє від тих снігів, крижані вихори зароджуються у піднебессях, падають на тепле море, чорний дим хмар клубочиться між горами й водами, пожадливо тягнеться до сонця, сонце злякано втікає від нього далі й далі, і на морі починає діятися щось несамоовите.

Ніби змії з моторошної дитячої казки зродився десь над гірським обрієм, зітканий з примарливого жовтого світла, припав до поверхні моря, тоді круто вдарився в небо, полетів вище, вище, заквив своєю кулястою головешкою пів неба, став хлєбтати з моря світло, жадібно й хапливо гнав світло по своєму довжезному тілу в оту кулясту головешку. Безмежне зміїне тіло судомилося від напливу світла, головешка криваво кипіла вогнем, а море темніло, темніло, чорнота насувалася на нього звідусіль тяжка й щільна, тепер тільки іноді пробивалася несміливим зблиском блакитно-зелена хвиля і вмирала посеред суцільної чорноти, і море ставало, як чорна кров.

У той короткий проміжок, що запанував між настанням тривожного мороку й неминучої бурі, переляк охопив Сінам-агу і його прислужників, затрепетали скуті залізом бранки, тільки галерники викрикували за кожним змахом весел ще дикіше й мовби аж зраділо, та п'ятнадцятирічна Настася, оте золотокосе дівча, зухвало роззирнулася довкола і вперше, мабуть, за час плавби подумала, що, може, й справді б оце кинутися з кадриги і втопитися навіки! Бо, мабуть, людині іноді ліпше втонути, ніж мучитися. Якби ж то вона знала! А ще якби знала, що води приймуть її тіло і впокояться. Чи ж впокояться? І чи ж вихлюпнуть бодай краплю туги, якою виповнене це море по найвищі береги?



А вже падала буря така тяжка, що здригнулося море до його найглибших глибин, підняло дибки своєї води, заревло й загриміло.

«І ти побачиш, — бурмотів Сінам-ага, — що гори, які ти вважав нерухомими, — ось вони йдуть, як іде хмара».

Вітрила на кадризі вже давно було зірвано, тепер невільники рубали всі три щогли, які, падаючи, роздушили тих, хто, прикутий залізним ланцем, не міг порятуватися.

Щезло все, умерло навіки, вбите кам'яною силою донебесних водяних гір, чортячим вітром, ошалінням усього світу, лиш якесь ніби жалібне квиління, перемагаючи рев, свист і громи стихій, тонкою ниткою несподівано провисло над нещасними душами, може, й народжуване лиш тими душами, квиління, почуте спершу самою тільки п'ятнадцятилітньою Настасею, тоді її згорьованими товаришками, тоді галерниками, потурнаками-євнухами і навіть самим Сінам-агою, бо ж усі, зрештою, були людьми, хоч і не однаково вартісними й милосердними, і вже коли мали загинути всі, коли кадриги не могли порятувати ні залізнорукі веслярі, ні молитви Сінам-аги, ні телесування потурнака-ключника, ні сльози бранок, ні роззухваленість золотокомого дівчати, ні сам Аллах, злинуло звідкись оте тонке квиління, народившись у душі Настасиній, стало чутне всім людям і стихіям, підхопило кадригу, повело за собою, повело й провело крізь стихію, крізь смерть і нищення, і вивело туди, де ще світило сонце, зависаючи на вечірнім прюзі, де море, хоч і билося ще відчаєно, але вже не трощило всього на собі, де було життя, хоч і гірке для бранок, але ж життя, ох, життя, і вже не квиління було в душі золотокомого дівчати, а спів тонкий і високий, розсяяний, наче золота нитка, і світився той спів, як молода дівоча душа, і хотілося крича-